

Retrospective and modern views on modernization and alternative modernization components of shinto and zen buddhism

YU.YU. MEDVEDIEVA

National aviation university, Kiev, Ukraine

Abstract

The article is devoted to the ratio of modernization and counter modernizing key components of Japan and religions (partly) introduced Christianity. The author concludes that the various components of the religious consciousness of the Japanese were kontratetycal on two main elements that form the basis of modern Western culture Japanese resistance and cause upgrade. First, science and technology, working on the basis of the laws of nature, which are opposed to the supernatural and the metaphysical world. Secondly, expressed individualism and atomism as hypertrophic respect for the human person, liberal nadzoseredzhenist to a person who undermines the consolidation of corporate social society. Japanese culture in the past was oriented toward modernization, but progress has been very slow. Moreover, in this process, Japan was much more conservative because in Japanese society regulatory institutions of the army, religion and industrial corporations can be considered a kind of constants which not only can be adapted to the modernization of Euro-American style, as suggested selection of authentic script compatible, especially with life values corporatism and solidarity. It is in this dimension of modernization projects related to Christian proselytism, as were «frustrated.» The reason for this breakdown can be considered inherence religion with social cohesion, its actual merging of social institutions, as well as hidden mahizm skepticism and religious outlook that combines Shinto, Confucian and Zen Buddhist elements.

Since modernization in Christianity included the distinction darkened minds clerical era and «enlightened enlightenment» of consciousness era of modern times, it is this dichotomy allowed to oppose religious «ignorance» and scientific «enlightenment», the clergy and secular intellectuals, universities and intellectual clubs as a medium spreading the ideology of the bourgeoisie and monasteries as centers of religious clericalism. For Japanese Buddhism, this dichotomy remains irrelevant, since in this religious system as, by the way, Shintoism, no opposition secular / social and religious rationality, which means no distinction between intellectuals, clergy and social stratum administrators who form a social cluster higher death and rationality are the bearers of traditional Weber.

Keywords: Shintoism; Zen Buddhism; modernization; kontrmodernization; introduced Christianity; magizm; skepticism

Модернизационные и контрмодернизационные составляющие синтоизма и дзэн-буддизма: ретроспектива и современность

Ю.Ю. МЕДВЕДЕВА

Национальный авиационный университет, г. Киев, Украина

Авторское резюме

Статья посвящена проблеме соотношения модернизационных и контрмодернизационных составляющих ключевых религий Японии и (отчасти) интродуцированного христианства. Автором сделан вывод о том, что различные составляющие религиозного сознания японцев стали в противовес относительно двух основных элементов, которые составляют основу современной культуры Запада и принуждают японское сопротивление к модернизации. Во-первых, это наука и техника, которые работают на основе использования законов природных явлений, что, в свою очередь, противопоставляются миру сверхъестественному и метафизическому. Во-вторых, выраженный индивидуализм и атомизм в виде гипертрофированного уважения к человеческой личности, либеральная сверхсосредоточенность на человеке, что подрывает социальную консолидированность корпоративного общества. Японская культура в прошлом была ориентирована в направлении модернизации, но прогресс был очень медленным. К тому же в этом процессе Япония оказалась гораздо консервативнее, поскольку в японском обществе регуляторные институты армии, религии и промышленных корпораций можно считать своеобразными константами, которые не столько могут быть адаптированы под евро-американскую модернизацию, сколько предполагают выбор аутентичного сценария, совместимого, прежде всего, с жизненными ценностями корпоративизма и солидарной ответственности. Именно в этом измерении модернизационные проекты, связанные с христианским прозелитизмом, также оказались «сорванными». Причиной такого срыва можно считать неотделимость религии с социальной целостности, ее фактическое слияние с социальными институтами, а также скрытый магизм и скептицизм религиозного мировоззрения, сочетающего синтоистские, конфуцианские и дзэн-буддийские элементы. Поскольку модернизация в христианстве предусматривала различия затемненного сознания клерикальной эпохи и «просвещенного просвещением» сознания эпохи нового времени, то именно эта дихотомия позволяла противопоставлять религиозное «невежество» и научную «просветленность», духовенство и светскую интеллигенцию, университеты и интеллектуальные клубы как среды распространения идеологии буржуазии и монастыри как центры религиозного клерикализма. Для японского буддизма такая дихотомия оставалась нерелевантной, поскольку в этой религиозной системе, как и, кстати, в синтоизме, нет противопоставления светской / социальной и религиозной рациональности, что означает отсутствие разграничения между интеллигенцией, священством и социальным

слоем администраторов, которые образуют своеобразный кластер высшей страты и выступают носителями традиционной рациональности по Веберу.

Ключевые слова: синтоизм; дзен-буддизм; модернизация; контрмодернизация; интродуктивное христианство; магизм; скептицизм

Постановка проблеми. Вивчення проблематики модернізації і секуляризації в орієнтальних соціумах є неможливим поза досягненням духовної культури, а у випадку з Японією – духовної культури японського військового стану (самурайства).

Особливістю японської національної культури є те, що її автохтонним ядром виступає соціальна етика (синто). За довготривалий період панування військового стану національна культура зазнала глибокого просотування самурайським етосом, – моральними принципами бусідо, естетичними уявленнями про смерть, манерами побутової поведінки та ін. Опісля Реставрації Мейдзі в 1868 р. і ліквідації самурайства як соціального стану політичне керівництво країни продовжувало активно послугуватись духовною культурою бусідо в рамках ідеологічного впливу на населення країни та в педагогічних цілях.

Ключовими етичними настановами синтоїзму є культ померлих предків, який виявився у створенні соціального пантетону воїнів, воєначальників, обожнених героїв та імператорів. Бусідо являє собою, перш за все, систему поглядів, норм і оцінок, які регулюють поведінку як самураїв, так і пересічних японців в будь-яких життєвих ситуаціях, способи виховання самурайської молоді, створення і зміцнення певних моральних якостей і відносин.

Незважаючи на відсутність уніфікованої системи норм і правил та на відмінності в трактуванні бусідо представниками різних кланів і в різні історичні періоди, в цілому, основні положення військової моралі залишалися практично незмінними протягом всього процесу формування духовної культури військового стану, ставши частиною культурного повсякдення Японії.

Основоположними поняттями бусідо були ідеї вірності своєму панові і самурайському клану, а також військової честі. Обидва положення були взаємопов'язаними між собою, оскільки для представників військового стану честь була невіддільною від служіння своєму панові. Згідно з етикою бусідо самурай мав жити виключно заради свого сюзерена і свого клану й бути готовим віддати за них своє життя в будь-який момент. У цьому зв'язку серед самураїв (буси) активно культивувалися ідеї постійної готовності до смерті і презирства до життя, що призвело до ідеалізації поняття смерті в бусідо: смерть стала розглядатися не просто як «щось неминуче», але як один із способів збереження честі самураєм.

Поряд із релігією військового стану, в період з XVII по XXI ст., в японському релігійному

кластері функціонують такі релігійно-філософські течії, як конфуціанство і буддизм (в першу чергу - дзен-буддизм). І конфуціанство, і буддизм до моменту появи самурайського стану були в достатній мірі вкоріненими в японській культурі, в зв'язку з чим релігія синто увібрала їх засадничі ідеї та норми, частково асимілювавши їх.

Ще більш важливу роль у становленні етичної системи бусідо, так само як і всієї духовної культури військового стану, відіграв буддизм.

З догматичного буддизму махаяни, релігійною культурою елітного прошарку були запозичені ідеї слабкості і ілюзорності буття, прирваності життя, вічного коловороту життя і смерті. Подібні настанови стали також компонентами дзен-буддизму, який набув значного поширення в період приходу до влади в країні самурайського стану і приваблював своєю простотою в порівнянні з догматичним буддизмом. Надалі вплив дзен-буддизму трансформувалася в своєрідне «презирство до життя», уявлення про смерть як про черговий етап розвитку людського духу як ключові конструкти самурайської естетики.

Культивация самураями зневаги до смерті інституціалізувала обряд самогубства шляхом розтину живота сеппуку (харакірі) і сприяла його поширенню в самурайському середовищі.

Крім того, розглядаючи вплив дзен-буддизму на культуру самурайського стану, слід також відзначити впливовість дзенської ідеї самоудосконалення і зречення від усього зайвого, що заважає досягненню просвітлення, яка згодом знайшла вираження в максимі бусідо щодо чистоти духу та зовнішньої і внутрішньої простоти. Самурайська верхівка широко послугувалася поєднанням дзенської дисципліни і самодисципліни з ідеєю ілюзорності життя, повного презирства до смерті, готовності прийняти її в будь-який момент – з одного боку, та беззаперечного підпорядкування пану і начальнику – з іншого.

Протягом минулого століття в Японії відбувалися вестернізація і модернізація. Західні культурні елементи і сучасні культурні елементи, вестернізації і модернізації є різними як в аспекті їх походження, так і сенсу. З іншого боку, наявні релігійні течії, виступаючи носіями традиційної раціональності, сприяли консервації соціальної структури корпоративного суспільства та контрмодернізаційним процесам. Розгляд цих модернізаційних і контрмодернізаційних інтенцій традиційних релігій Японії в контексті соціо-релігійної самоідентифікації японців і утворює проблемне поле даної статті.

Аналіз досліджень і публікацій. В Японії

християнство, яке впроваджувалося під час Реформації Мейдзі, являє собою цікаву проблему. Слід пам'ятати, що християнство було інтродукованим в Японії опісля того, як воно зазнало відповідного впливу секуляризації вже в західному суспільстві і набуло осучасненого вигляду. Т. Сміт називає революцію Мейдзі «аристократичною революцією», наголошуючи на тому, що плебс і патріціят самурайства стали рушійними силами осмислених соціальних трансформацій, що означає, що в умовах Японії аристократія була ключовим суб'єктом соціальних перетворень, і, за переважання патріотичної налаштованості, впроваджувала модернізаційні проекти [5, с. 133-134].

Автор веде мову про суперечність між аристократичним змістом реформ Мейдзі та демократичними очікуваннями, які істотним чином суперечили традиціям японського суспільства. На думку дослідника, в Японії не відбувалася боротьба між традиційними для європейського спектра консерваторами і прогресистами, оскільки всі соціальні групи і партії були уодностайними щодо реформістського курсу, дотримуючись парадигми поміркованого більш-менш традиційними і більш-менш сучасними [5, с. 136].

Р. Бенедикт у своєму структурно-антропологічному дослідженні присвячує епосі Мейдзі окрему главу, в якій аналізує політику лідерів епохи Мейдзі в аспекті дотримання ними традиційних моделей відносин, які склалися в японській культурі [1, с. 39-51].

Серед багатьох обставин авторка наголошує на непопулярності реформ уряду Мейдзі серед пересічних підданих, які були налаштованими радше на збереження традиційних відносин. Так, в епоху Мейдзі відбувалося пожвавлення протестного руху селянства, оскільки аграрна політика уряду була одним з патових напрямків загальнодержавної політики. На думку авторки, селяни протестували не стільки проти безпосередньо аграрної політики уряду, скільки проти ширшого кола модернізаційних нововведень, зокрема: створення шкіл, військової повинності, обрізання кіс, юридичної рівності японців із представниками нижчих соціальних прошарків, проти обмежень офіційного буддизму, проти реформи календаря та ін., що змушувало б змінювати традиційну релігійно-культурну ідентичність.

Авторкою продемонстровано роль у модернізації Японії проширення купецького і самурайського станів, який сформувався на основі поєднання підприємливості і моралі, тієї соціо-психічної амальгами, яка дозволяла їм, як життєздатним і впевненим у собі адміністраторам, проводити реформи епохи Мейдзі. Однак реформаторам, які прагнули модернізувати Японію, доводилося певною мірою долати опір громадської думки, яка, втім, залишалася доволі неоднорідною.

Р. Бенедикт описує матеріалістичний ма-

гізм японців, від якого віє прихованою зневагою до «богів», в наступний спосіб, вважаючи, що соціально-ритуальні особливості синтоїстських обрядів є зосередженими не стільки на контакті з духовним світом, скільки на посиленні суто азійського відмежовування соціального від духовного, секулярного від сакрального.

Л. Поляков у контексті дослідження релігійних чинників модернізації в орієнтальних та євроазійських соціумах (на прикладі Росії) пропонує звернутися до вивчення того, що можна «позначити як початкові і кінцеві параметри модернізації» [2, с. 7-16].

У фокусі дослідницької уваги, в такому випадку, мають перебувати обставини розриву традиційного суспільства з попередньою архаїчною соціальною структурою і способами опору останньої щодо проектів модерну, а також форми ментальності, колективної свідомості або колективного безсвідомого, в яких суб'єкти соціальності сприймають, усвідомлюють і символізують чергову трансформацію в суспільстві, а отже, і легітимують її як таку, що відбулася.

У зв'язку з цим автор пропонує звернутися до методології шеругу теорій, зокрема – структурного функціоналізму і позитивізму Е.Дюркгейма, психоаналізу З. Фрейда, герменевтичної теорії П. Рікера про структуру і форми взаємодії ідеології та утопії, оскільки має підстави вважати, що зазначені теорії можуть бути ефективним чином синтезованими завдяки їх універсалізму.

Звернення Л. Полякова до психоаналізу у вивченні проблем японської модернізації та тісно пов'язаної з нею проблемою релігійно-культурної ідентичності (оскільки процес соціальної ідентифікації є «каркасом», навколо якого центрується унікальним чином психічне життя кожного індивіда) можна визнати доволі слушним і релевантним. Адже операціональність психоаналізу виходить далеко за межі індивідуальної психології, конвертуючись в структурно-функційні дослідження релігії як соціального інституту та складника культурної системи [2, с. 10-11].

Метою дослідження є визначення модернізаційних і контрмодернізаційних складників ключових релігій Японії. Завданнями статті, у зв'язку із окресленою метою, є визначення модернізаційних і контрмодернізаційних складників синтоїзму та дзен-буддизму.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХ століття японці навіть вважали модернізацію, вестернізацію і християнізацію одним і тим самим. Ранній вплив модернізованого і секуляризованого християнства виглядав настільки істотним, що свого часу вважалося, що Японія могла б стати християнізованою на рубежі століть. Проте цього не відбулося. Отже, модернізація в цілому сприймалася японцями не як процес боротьби не на життя, а на смерть традиційного і сучасного, а як їх динамічне

змішування, що було пов'язане, не в останню чергу, із азійською моделлю стратифікації в японському суспільстві, що сприяло його консолідуванню. Тут йдеться про формування такого типу соціоцентричної релігійності, яка дозволяє японцям в прямому значенні слова теонізувати соціальність задля звільнення від будь-якої спірітуальності поза суспільством. За оцінками японського дослідника Р. Хабіто, саме настанова «споконвічної просвітленості» визначає своєрідність японського буддизму, яка полягає в його соціальному конформізмі і культивуванні ідеології пластичної особистості. Йдеться про навчання як ключову стратеми соціалізації, яка є спрямованою не стільки на відкидання мінливого світу, скільки на його прийняття таким, яким він є, перетворення людини на «щілину» та функцію соціальних відносин.

Азійська модель стратифікації, яка описана ще в «Економіко-філософських рукописах» К. Маркса, передбачає злиття системи державної влади з правлячим класом при перетворенні останнього на анонімну безсуб'єктну систему панування.

Оскільки християнізація в Європі відбувалася на основі класово-станової стратифікації із чітковирізненими відмінностями соціальних груп, які могли ідентифікуватись як кордонізовані соціальні утворення, то християнство могло поширюватись як протестний рух нижчих соціальних верств, що дозволило В. Парето, Г. Спенсеру та ін. представникам консервативної та еволюціоністської соціології вести мову про тип «рабської моралі», яка протиставляла себе елітизму та аристократизму вищих класів [3, с.101-102].

В Японії ж християнство, включаючи як католицизм, так і протестантизм, набуло лише 700000 прихильників проти загального японського населення більше 90 мільйонів чоловік. 700000 може здатися великим числом, поки воно не порівнюється з чисельністю прихильників релігій, які виникли в Японії майже в той самий час, що й християнство – тенріке і конкоке.

Модернізації японського суспільства перешкоджали також особливості релігійного культу синто, який не допускав активної участі в ньому народу і мало нагадував звичай відвідування церкви, які є загальноприйнятими для Європи і Америки. Оскільки державне синто не мало статусу релігії, його священикам, згідно з законодавчими настановами, заборонялося сповідувати будь-які догмати і не дозволялось здійснювати ніяких літургій, як це, зазвичай, мало б відбуватися в західному розумінні. Замість цього в звичайні ритуальні дні офіційні представники громади реалізовували практики загальних зборів на чолі із священиком, який здійснював доволі примітивні обряди очищення/санації (зміст самого обряду зводився до роз-

махів перед учасниками палицею з паперовими смужками і конопляними стрічками, відкриванням дверця вівтаря і «викликом» богів на обрядову трапезу, який супроводжувався пронизливим криком).

Як свідчить опис самих обрядів, в змістовному відношенні в них переважає соціально-ієрархічний магізм, в якому виявляються два найважливіші наслідки щодо корпоративного суспільства: а) релігійна могутність людини тут була пов'язана із її соціальним статусом, що, по суті, сприяло проникненню станово-ієрархічних відмінностей в релігійні відносини; б) за рахунок подібного проникнення відбувалося стирання відмінностей між релігією та магією, що сприяло впровадженню позарелігійної раціональності, а саму релігію дозволяло розглядати як різновид ігрових практик.

Учасники обряду, відповідно до рангу, з шанобливими схиляннями підносили дар – гілочку священного дерева зі звисаючими з нього смужками білого паперу. Потім священик в тій же послідовності «відправляв» богів назад і закривав дверця вівтаря. У дні свят державного синто Імператор сам виконував обряди для народу і урядові установи були закриті. Але це були невеликі народні свята, уподібнені до релігійних церемоній в місцевих синтоїстських храмах або навіть до буддистських свят.

Таким чином, соціальній модернізації в синтоїзмі перешкоджає примітивний магізм, який постулює соціоцентризм духовних сутностей та уподібнення взаємодій з ними соціально-ігровим перформансам. Відзначимо, що соціальна модернізація в самому християнстві стала подібною саме через відокремлення біологічного, механічного і фізичного від культурного, тілесності від духовності при визнанні спірітуальної реальності самостійним виміром буття.

Це відокремлення в суспільстві виявлялося у вигляді конфліктів між ієрархічністю папської влади та самоорганізаційними відносинами протестантських громад, які не нехтували, в тому числі чесним фінансовим збагаченням, в реалізації соціального впливу на паству. При цьому йшлося про відверту евангелізацію багатства та буржуазії як соціальної групи, яка набувала провіденційної соціальної легітимності завдяки протестантській етиці. Для японців такі уявлення не просто здавалися занадто витонченими, а суперечили їх антропологічному релігійному світогляду.

Тенріке, наприклад, було засновано невідомою домогосподаркою, а його історія була зразком безперервної боротьби з урядовими репресіями. Проте сьогодні ця релігія нараховує близько два мільйони віруючих. Конкоке, інша релігія, яка також виникла майже сто років тому, нараховує близько 700 тисяч віруючих. У порівнянні з цими релігіями, християнство, яке інвестувало велику кількість грошей в евангелізаційну пропаганду протягом останніх

ста років, не було успішним в отриманні великої кількості віруючих, хоча і сприяло створенню в Японії когорти талановитих людей, які підтримували цінності західної культури та модерну [9, с. 88-166].

Християнство не набуло значного поширення саме тому, що воно виступило для місцевого населення як занадто високоєрафінована, витончена релігія, яка, у порівнянні із встановленими релігіями, сприймається як джерело абстрактного спірітуалізму. Встановлені релігії (синтоїзм, конфуціанство, буддизм) постулюють досягнення негайного благополуччя.

Водночас християнство не може взяти на себе провідну роль в русі модернізації в цій країні, оскільки навіть японці, які не могли розрізнити між цими двома елементами модернізації і вестернізації, досить швидко вловили відмінності між модернізацією Японії і її християнізацією. Ще однією причиною поразки «проекту модернізації через евангелізацію» стало впровадження християнства в Японії в такій формі, яка була забарвлена західною культурою і знехтувала адаптуванням його до японського народу і японської культури.

Альтернативою християнської модернізації стали також нові релігійні рухи, які привернули увагу багатьох людей у модернізованій та постіндустріальній Японії. Соціальні заворушення після Другої світової війни і інертність, і нездатність існуючих релігій повинні братися до уваги в ситуації, коли люди мали багато нагальних проблем, які встановлені релігії не в змозі були вирішити. Створився духовний вакуум, який зробив популярним атеїзм.

Японський буддизм (дзен-буддизм) залишається релігією широких мас народу, і численні його секти з їх доктринами і пророками-засновниками володіють потужною і повсюдною впливовістю.

Оскільки модернізація в християнстві передбачала розрізнення затемненої свідомості клерикальної епохи та «просвітленої просвітництва» свідомості епохи нового часу, то саме ця дихотомія дозволяла протиставляти релігійне «невігластво» і наукову «просвітленість», духовенство і світську інтелігенцію, університети та інтелектуальні клуби як середовища поширення ідеології буржуазії і монастирі як осередки релігійного клерикалізму. Для японського буддизму така дихотомія залишалася нерелевантною, оскільки в цій релігійній системі, як і, до речі, в синтоїзмі, немає протиставлення світської/соціальної та релігійної раціональності, що означає відсутність розмежування між інтелігенцією, священством та соціальним прошарком адміністраторів, які утворюють деякий соціальний кластер вищої страти і виступають носіями традиційної раціональності за Вебером.

Теорія «споконовічної просвітленості», «хангаку» в її соціальних імплікаціях дозволяє досягати «природи будди (просвітленого)», звертаючись до цілого шереху релаксаційно-ме-

дитативних обрядів, які не мають нічого спільного із духовним зростанням, що, знову ж таки, унеможливує конфлікт між світською та релігійною раціональністю, а отже, робить неможливим і протиставлення релігії як соціального інституту економіці, політиці та освіті.

Можна погодитись у цьому зв'язку із думкою Л. Полякова, який, проводячи паралелі між імперськими традиціоналістськими соціумами Японії та Росії, наголошує на тому, що в історії Росії саме військо і церква володіли доміном серед інших форм релігійно-культурної самоідентифікації. Ті самі форми ідентифікації можна назвати домінуючими і в Японії періоду Мейдзі [2, с. 10].

Можна також, хоча і з певними застереженнями, прийняти правильність думки автора щодо відсутності в синтоїзмі «церкви», про що вже йшлося вище, у зв'язку з чим релігію можна дійсно вважати одним з найважливіших чинників соціальної самоідентифікації японців. Щодо «війська» можна стверджувати, що в результаті перевороту Мейдзі до влади прийшло нижче самурайство, яке, незважаючи на офіційне скасування старих станів в Японії, справило значний вплив на наближення японської релігії до полюса синтоїстського мілітаризму та загальної мілітаризації суспільства [2, с. 11].

Соціоцентризм буддизму пов'язаний із тим, що ніякого будди, який жив би відокремлено від нас, не існує, а жодних метафізичних сутностей поза видимістю мінливого емпіричного світу взагалі немає, – на виході ми отримуємо ту саму «споконовічну просвітленість» вищого класу, яка протистоїть освіченій свідомості Заходу і західноєвропейським проектам модернізації через науку. Адже в таких умовах перетворення науки на субститут релігії, яке можна вважати системоутворювальним імперативом соціальної модернізації, перестає бути актуальним [6-8].

Висновки. Різні складники релігійної свідомості японців стали контрастичними щодо двох основних елементів, які складають основу сучасної культури Заходу і зумовлюють японський опір модернізації. По-перше, це наука і техніка, які працюють на основі використання законів природних явищ, які протиставляються світу надприродному і метафізичному.

По-друге, виражений індивідуалізм і атомізм у вигляді гіпертрофованої поваги до людської особистості, ліберальна надзосередженість на людині, яка підриває соціальну консолідованість корпоративного суспільства.

Японська культура в минулому була орієнтованою в напрямку модернізації, але прогрес був дуже повільним. До того ж, у цьому процесі Японія виявилася набагато консервативнішою, оскільки в японському суспільстві регуляторні інститути армії, релігії та промислових корпорацій можна вважати своєрідними константами, які не стільки можуть бути адаптованими під модернізацію євро-американського стилю,

скільки припускають вибір автентичного сценарію, сумісного, передусім, із життєвими цінностями корпоративізму і солідарної відповідальності. Саме в цьому вимірі модернізаційні проекти, пов'язані із християнським прозелітизмом, також виявилися «зірваними». Причиною такого зриву можна вважати невикористаність релігії з соціальної цілісності, її фактичне злиття із соціальними інституціями, а також

прихований магiзм та скептицизм релігійного світогляду, який поєднує синтоїстські, конфуціанські та дзен-буддiйські елементи. Релігійну ідентичність японців, за слушним зауваженням Ю. Романенка [3, с. 111], можна вважати соціолатричною, що робить японців нечутливими щодо проблем спірітуалістичної метафізики та будь-яких модернізаційних проектів, які транслюються через протестантизм.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бенедикт, Р. Хризантема и меч: модели японской культуры / Рут Бенедикт. СПб.: Наука, 2004. - 360 с.
2. Поляков Л.В. Методология исследования российской модернизации. // Политические исследования. - 1997. - № 3. - С. 7-16.
3. Романенко Ю.В. Смыслопродуктування в соціальних системах./Ю.В. Романенко- К.: Вид-во Е та Е, 2006.- 374 с.
4. Habito R. Tendai Hongaku Doctrine and Japanese Buddhism / Studia Philologica Buddhica. Occasional Paper Series. XI. Tokyo, 1996. P. 77-97.
5. Smith T. C. Native sources of Japanese industrialization. 1750-1920. - Berkeley, Los Angeles: Univ. of California press, 1988. - P. 133-145.
6. Teeuwen, M. Buddhas and Kami in Japan: Honji Suijaku as Combinatory Paradigm / Mark Teeuwen, Fabio Rambelli. London: Routledge, 2003. - 256 p.
7. Teeuwen, M. Watarai Shinto. An Intellectual History of the Outer Shrine in Ise / M. Teeuwen. Leiden: Research School CNWS, 1996. - 471 p.
8. The Third International Symposium of the International Shinto Foundation. «Shape of Religion in the 21st Century In Search of World Co-existence». -Tokyo: International Shinto Foundation, 1997. - 122 p.
9. Earhart, H. Вурон. Нихон сю:ке: но сэкай (Мир японских религий) / H. Вурон Earhart. Осака: Сюсебо, 1994. - 242 с.
10. Yamazaki, Masakazu. Individualism and the Japanese. And alternative approach to cultural comparison. Japan echo, 1994.-344 p.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2016

REFERENCES:

1. Benedikt, R., 2004. Hrizantema i mech: modeli yaponskoy kulturyi [Chrysanthemum and the Sword: Japanese culture model]. Nauka, SPb. (in Russian).
2. Polyakov, L. V., 1997. Metodologiya issledovaniya rossiyskoy modernizatsii [Research Methodology of Russian modernization]. Politicheskie issledovaniya 3, 7-16 (in Russian).
3. Romanenko, Yu. V., 2006. Smysloproduktivnaya v sotsialnykh sistemakh [Smysloproduktivnaya social systems]. Vid-vo E ta E, Kyiv (in Russian).
4. Habito, R., 1996. Tendai Hongaku Doctrine and Japanese Buddhism / Studia Philologica Buddhica. Occasional Paper Series. XI. Tokyo, 77-97
5. Smith, T. C., 1988. Native sources of Japanese industrialization. 1750-1920. Berkeley, Los Angeles: Univ. of California press, 133-145
6. Teeuwen, M., 2003. Buddhas and Kami in Japan: Honji Suijaku as Combinatory Paradigm / Mark Teeuwen, Fabio Rambelli. London: Routledge
7. Teeuwen, M., 1996. Watarai Shinto. An Intellectual History of the Outer Shrine in Ise / M. Teeuwen. Leiden: Research School CNWS
8. The Third International Symposium of the International Shinto Foundation. «Shape of Religion in the 21st Century In Search of World Co-existence». Tokyo: International Shinto Foundation, 1997
9. Earhart, H., 1994. Вурон. Нихон сю:ке: но сэкай (Mir yaponskih religiy) [Nihon B: ke: but Sekai (World of Japanese Religions)]. Syusebo, Osaka
10. Yamazaki, Masakazu. Individualism and the Japanese. And alternative approach to cultural comparison. Japan echo, 1994.-344 p.

*Медведєва Юлія Юрiївна - докторант
Національний авіаційний університет
Адреса: 03680, Київ, пр. Космонавта Комарова, 1
E-mail: dr.yulia.medvedeva@icloud.com*

*Medvedieva Yuliia Y. – doctoral candidate
National aviation university
Address: 1, Komarova av., Kiev, 03680, Ukraine*

*Медведєва Юлія Юрiївна - докторант
Національний авіаційний університет
Адрес: 03680, Київ, пр. Космонавта Комарова, 1*